No of Questions : 30
No of Pages : 6

नामांक

माध्यमिक परीक्षा, 2019-20

तृतीय भाषा-संस्कृतम्

मॉडल पेपर अष्टम्

समय : 3.15 घण्टे **पूर्णांक : 80**

परीक्षार्थियों के लिए के लिये सामान्य निर्देश :-

1. परीक्षार्थिभिः सर्वप्रथमं स्वप्रश्नपत्रे निर्धारितस्थाने नामांकः अनिवार्यतो लेखनीयः।
2. सर्वे प्रश्नाः अनिवार्याः।
3. सर्वेषां प्रश्नानामुत्तराणि उत्तरपुस्तिकायामेव लेखनीयानि।
4. एकस्य प्रश्नस्य सर्वेषां खण्डानामुत्तराणि एकत्र एव लेखनीयानि।
5. सर्वेषां प्रश्नानाम् उत्तराणि संस्कृत-माध्यमेन एव लेखनीयानि।

---

1. अधोलिखितस्य गद्यांशस्य सप्रसंगं हिन्दीभाषया अनुवादं करोतु- 5

एवं विभाव्य बिलद्वारं गत्वा तम् आहूतवान्- एहि, एहि प्रियदर्शन, एहि! तच्छ्रुत्वा सर्पोऽचिन्तयत्- "य एषः माम् आह्वयति, न स स्वजातीयः। यतो नैषा सर्पवाणी। तदत्रैव दुर्गे स्थितस्तावद् वेद्मि-कोऽयमिति?" आह च- 'भोः को भवान्?' स आह- "भोः गङ्गदत्तो नाम मण्डूकाधिपतिः त्वत्सकाशे मैत्र्यर्थमभ्यागतः।" तच्छ्रुत्वा सर्प आह- "भो अश्रद्धेयमेतत् यत् तृणानां वह्निना सह संगमः।"

गङ्गदत्त आह-"भोः सत्यमेतत्। स्वभाववैरी त्वमस्माकं, परं परपरिभवात् प्राप्तोऽहं ते सकाशम्।" सर्प आह- "कथय, कस्मात्ते परिभवः?" स आह- "दायादेभ्यः"। सोऽप्याह- "क्व ते आश्रयः, कूपे, तडागे, ह्रदे वा? तत् कथय स्वाश्रयम्।" तेनोक्तम्- "पाषाणचयनिबद्धे कूपे"। सर्प आह- "अपदा वयम्। तन्नास्ति मे तत्र प्रवेशः। प्रविष्टस्य च, स्थानं नास्ति, यत्र स्थितस्तव दायादान् व्यापादयामि। तद् गम्यताम्।"

अथवा

1. अधोलिखितस्य गद्यांशस्य सप्रसंगं हिन्दीभाषया अनुवादं करोतु- 5

यानि अनवद्यानि कर्माणि तानि सेवितव्यानि नो इतराणि। यानि अस्माकं सुचरितानि तानि त्वयोपास्यानि नो इतराणि। श्रद्धया देयम्। अश्रद्धयादेयम्। श्रिया देयम्। ह्रिया देयम्। भिया देयम्। संविदा देयम्। एष आदेशः। एष उपदेशः। एषा वेदोपनिषत्। एतदनुशासनम्। एवमुपासितव्यम्।

2. अधोलिखितस्य पद्यांशस्य सप्रसंगं हिन्दीभाषया अनुवादं करोतु- 5

गहनारण्ये घनान्धकारे
बन्धुजना ये स्थिता गह्वरे।
तत्र मया सञ्चरणीयम्
लोकहितं मम करणीयम्।।

अथवा

www.rbse.online

2. अधोलिखितस्य पद्यांशस्य सप्रसंगं हिन्दीभाषया अनुवादं करोतु– 5
मुनिजनदेवैरनिशं पूज्यां जलधितरङ्गैरञ्चितसीमाम्।
भगवल्लीला–धाममयीं तां नानातीर्थैरभिरमणीयाम्।।

3. अधोलिखितस्य पद्यांशस्य सप्रसंगं संस्कृत–व्याख्यां करोतु– 4
खलः सर्षपमात्राणि परच्छिद्राणि पश्यति।
आत्मनो बिल्वमात्राणि पश्यन्नपि न पश्यति।।

अथवा

3. अधोलिखितस्य पद्यांशस्य सप्रसंगं संस्कृत–व्याख्यां करोतु– 4
राष्ट्रदृष्टिं नमस्यामो राष्ट्रमङ्गलकारिणीम्।
यया विना न पश्यन्ति राष्ट्रं स्वनिकटस्थितम्।।

4. अधोलिखितस्य नाट्यांशस्य सप्रसंगं संस्कृत–व्याख्यां करोतु– 3
बालः – जृम्भस्व सिंह! दन्तांस्ते गणयिष्ये।
प्रथमा – अविनीत, किं नोऽपत्यनिर्विशेषाणि सत्त्वानि विप्रकरोषि? हन्त, वर्धते ते संरम्भः। स्थाने खलु ऋषिजनेन सर्वदमन इति कृतनामधेयोऽसि।
द्वितीया – एषा खलु केसरिणी त्वां लङ्घयिष्यति यदि तस्याः पुत्रकं नं मुञ्चसि।
बालः – (सस्मितम्) अहो, बलीयः खलु भीतोऽस्मि! (इत्यधरं दर्शयति)
प्रथमा – वत्स एनं बालमृगेन्द्रं मुञ्च। अपरं ते क्रीडनकं दास्यामि।
बालः – कुत्र? देह्येतत्। (इति हस्तं प्रसारयति)

अथवा

4. अधोलिखितस्य नाट्यांशस्य सप्रसंगं संस्कृत–व्याख्यां करोतु– 3
प्रतापः – (साश्चर्यम्) किम् इदं भवान् करोति? भवदीया सम्पत्तिः कथं मदीया? किम् एतेन न मे अपमानः? न अहं दत्तां सम्पत्तिं पुनराददामि।
भामाशाहः – (सविनयम्) महाराज! न अहम् अपमानं करोमि। का तुच्छ–सेवके शक्तिः यया असौ तथा दुःसाहसं कुर्यात्। गृह्यतां महाराज! गृह्यताम्। देश–धर्मयोः रक्षा विधीयताम्!
प्रतापः – (सहर्षम् आदाय) धन्यः असि मन्त्रिवर्य! धन्यः। त्वदीया जननी धन्या। कथ्यतां तु अभिन्नहृदय! अस्यां कियती सम्पत्तिः?

5. अधोलिखितेषु प्रश्नेषु केषांचन षट् प्रश्नानामुत्तराणि संस्कृतमाध्यमेन लिखतु– 3
1. सूरजमल्लस्य जन्म कदा अभवत्?
2. भारतस्य उत्तरस्यां दिशि किं स्थितम् अस्ति?
3. प्रतापस्य जन्म कदा अभवत्?
4. भारत वसुधा किं किं ददाति?
5. पृथिव्यां कियन्ति रत्नानि? कानि च तानि?
6. मरुमरीचिकां स्पष्टी कुर्वन्तु।
7. पञ्चतन्त्रस्य कति तन्त्राणि तेषां नामानि लिखत।
8. धर्मात् किं न करणीयम्?

निर्देशः प्रश्न संख्या 6–9 पर्यन्तं रेखांकितपदमाधृत्य प्रश्ननिर्माणं करोतु–

6. देश–धर्मयोः रक्षां विधीयताम्। 1

7. अहर्निशं जागरणीयम्। 1

8. तुन्दिलाः स्वादुरसा कलिङ्गा। 1

9. अहिंसायाः धर्मः प्रवर्तते। 1

10. प्रश्नपत्रादतिरिच्य स्वपाठ्यपुस्तकात् श्लोकद्वयं लिखतु। 3

11. अधोलिखितं गद्यांशं पठित्वा एतादाधारितप्रश्नानाम् उत्तराणि यथानिर्देशं लिखतु–

सताम् आचारः सदाचारः इति कथ्यते। सज्जनाः यथा आचरन्ति तथैव आचरणं सदाचारो भवति। ते सर्वैः सह शिष्टतापूर्वकं व्यवहारं कुर्वन्ति। तेषु सत्याचरणं, वाक्संयमः, विनयः, अक्रोधः, क्षमा, धर्माचरणमित्यादयः सद्गुणाः दृश्यन्ते। सदाचारस्य सत्तयैव संसारे जनः उन्नतिं करोति। देशस्य, राष्ट्रस्य समाजस्य, जनस्य च उन्नत्यै सदाचारस्य महती आवश्यकता वर्तते। सदाचारेणैव जनाः ब्रह्मचारिणो भवन्ति। सदाचारेणैव शरीरं परिपुष्टं भवति। सदाचारेण बुद्धिः वर्धते। सदाचारेणैव मनुष्यः सत्यभाषणम् अन्यच्च सत्कर्म कर्तुं प्रवृत्तो भवति। अतएव पूर्वैः महर्षिभिः 'आचारः परमो धर्मः' इत्युक्तम्।

संसारे सर्वत्र सदाचारस्यैव महत्त्वं दृश्यते। ये सदाचारिणो भवन्ति, ते एव सर्वत्र आदरं लभन्ते। वेदरामायणमहाभारतेष्वपि सदाचारस्य महिमा वर्णिता वर्तते। सदाचाराभावेनैव चतुर्वेदविदपि रावणो राक्षस इति कथ्यते। अतः सर्वैः जनैः स्वोन्नत्यै सदा सदाचारः पालनीयः।

1. अस्य गद्यांशस्य उपयुक्तं शीर्षकं लिखत। 1
2. यथानिर्देशं प्रश्नान् उत्तरतु–
   - (क) केषाम् आचारः सदाचारः इति कथ्यते? 1
   - (ख) केन बुद्धिः वर्धते? 1
   - (ग) कया संसारे जनः उन्नतिं करोति? 1
   - (घ) महर्षिभिः आचारः कीदृशो धर्मः कथितः? 1
   - (ङ) सर्वैः जनैः स्वोन्नत्यै सदा कः पालनीयः? 1
3. यथानिर्देशं प्रश्नान् उत्तरतु–
   - (क) "सदाचारेणैव शरीरं परिपुष्टं भवति" इत्यस्मिन् वाक्ये कर्तृपदं किमस्ति? 1
   - (ख) 'सर्वैः जनैः' इत्यनयोः पदयोः विशेषणपदं किम्? 1
   - (ग) 'क्रोधः' इत्यस्य किं विलोमपदमत्र प्रयुक्तम्? 1
   - (घ) "ते एव सर्वत्र आदरं ....।" अत्र पूरणीयं समुचितं क्रियापदं किम्? 1

12. अधोलिखितपदयोः सन्धिविच्छेदं कृत्वा सन्धेः नामापि लिखतु।

1. यद्यपि। 1
2. जगदीशः। 1

13. अधोलिखितपदयोः सन्धिं कृत्वा सन्धेः नामापि लिखतु।

1. बालः + अपि 1
2. पौ + अकः 1

14. अधोलिखितवाक्येषु रेखांकितसमस्तपदानां विग्रहं अथवा विग्रहपदानां समासं कृत्वा समासस्य नामापि लिखत–

1. महान् जनः येन गतः सः पन्थाः। 1
2. गुरोः समीपम् स्थित्वा जनकः ज्ञानं प्राप्तवान्। 1
3. कौ पूज्यौ? मातापितरौ। 1

www.rbse.online

15. निम्नलिखितवाक्येषु रेखांकितपदेषु प्रयुक्तविभक्तिं तत् कारणं च लिखत–

1. कृषकः क्षेत्रं प्रति गच्छति। 1
2. आचार्यः शिष्याय क्रुध्यति। 1
3. कन्या भिक्षुकाय भोजनं ददाति। 1

16. कोष्ठकेषु प्रदत्त–प्रकृतिप्रत्ययानुसारं शब्दनिर्माणं कृत्वा रिक्तस्थानानि पूरयित्वा लिखतु।

1. प्लेटो महान् (बुद्धि + मतुप्) .... आसीत्। 1
2. भारतस्य (पवित्र + टाप्) .... नदी गंगा अस्ति। 1

17. अधोलिखितवाक्ययोः रेखांकितपदेषु प्रकृतिं प्रत्ययं च पृथककृत्वा लिखतु।

1. काव्यस्य मधुरत्वम् कवयः एव जानन्ति। 1
2. नाहम् बाला इति। 1

18. मंजूषायां प्रदत्तैः अव्ययपदैः रिक्तस्थानानि पूरयित्वा लिखतु–

मा, श्वः, खलु, विना

1. बालकाः .... प्रदर्शिनीं द्रक्ष्यन्ति। 1
2. धनं .... बलं न लोके। 1
3. क्रोधं .... कुरु। 1

निर्देशः– प्रश्न संख्या 19–21 पर्यन्तं अधोलिखितवाक्यानां वाच्यपरिवर्तनं कृत्वा लिखतु–

19. अहं जलं पिबामि। 1

20. मेद्यैः जलं वृष्यते। 1

21. सा हसति। 1

22. घटिकाचित्रं सहायतया अंकानां स्थाने संस्कृतशब्देषु समयलेखनं करोतु–

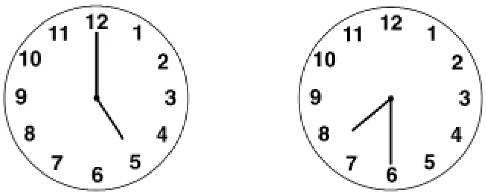

1. अहं प्रातः .... उत्तिष्ठामि। 1
2. अविनाशः .... अल्पाहारं करोति। 1

23. अधोलिखितं वाक्यत्रयं शुद्धं कृत्वा लिखतु–

1. चत्वारः फलानि सन्ति। 1
2. सर्वे जनाः स्वकार्यं करोतु। 1
3. पुत्राः पितरं सेवन्ति। 1

24. भवती किरणः। भवती छात्रावासे पठति। भवत्याः अनुजः रमेशः नवमकक्षायां संस्कृतं पठितुं न इच्छति। तं प्रेरयितुम् लिखितं पत्र। 4

अथवा

24. भवती कनकग्रामवासिनी रेखा स्वकीयां सखीम् अंकितां प्रति 'संस्कृतभाषा शिक्षणम्' इति विषये अधोलिखितं पत्रं मञ्जूषा पद सहायता पूरयित्वा लिखत। 4

मञ्जूषा– कनकग्रामतः, अस्माकम्, इच्छति, रेखा, पृथक्, पठित्वा, प्राप्तम्, सुगन्धम्

....

दिनांकः– 18.03.20....

प्रिये अंकिते!

नमस्ते।

भवत्या पत्रं ....। भवती संस्कृतभाषां पठितुम् .... एषा भाषा वैज्ञानिकी। संस्कृतम् .... देशस्य प्रसिद्धा भाषा। भारतीयसंस्कृतेः संस्कृतं .... कर्तुं तथैव न शक्यते यथा पुष्पेभ्यः ....। अतः भवती अपि संस्कृतं पठतु एवं च .... प्रचारं करोतु।

भवत्याः प्रिय सखी

....

25. मंजूषायाः उपयुक्तपदानि गृहीत्वा 'जयपुर भ्रमणम्' इति विषये मित्रयोः परस्पर संवादं पूरयतु। 4

मञ्जूषा– मित्रैः, जयपुरं, कार्यक्रमः, दर्शनीयम्, यात्रानुभवविषये, द्रक्ष्यामः

विनोदः – अंकित! श्वः भवान् कुत्र गमिष्यति?

अंकितः – अहं .... गमिष्यामि।

विनोदः – तत्र किमपि कार्यं वर्तते? अथवा भ्रमणार्थम् एव गच्छति?

अंकितः – कार्यं नास्ति, अहं तु .... सह भ्रमणार्थं गच्छामि।

विनोदः – जयपुरे कुत्र-कुत्र भ्रमणस्य .... अस्ति?

अंकितः – वयं तत्र आमेर-दुर्गं, जयगढ़दुर्गं, गोविन्ददेव-मन्दिरं च ....।

विनोदः – तत्र नाहरगढ़-दुर्गमपि पश्यतु। तदपि .... अस्ति।

अंकितः – यदि समयः अवशिष्टः भविष्यति तर्हि निश्चयेन तत्र गमिष्यामः।

विनोदः – बाढ़ं मित्र! नमस्ते! इदानीम् अहं गच्छामि। सोमवासरे आवां पुनः मिलिष्यावः। तदा .... वार्तालापं करिष्यावः।

26. अधोलिखितषड्वाक्येषु केषांचन चतुर्णां वाक्यानां संस्कृतभाषया अनुवादं करोतु– 4

1. अनुशासन से देश महान बनता है।
2. राजा ब्राह्मण को गाय देता है।
3. पेड़ से पत्ते गिरते हैं।
4. गंगा नदियों में सबसे पवित्र है।
5. हिमालय पर्वतों का राजा है।
6. संस्कृत सभी भाषाओं की जननी है।

27. अधः चित्रं दृष्ट्वा मञ्जूषायां प्रदत्तशब्दानां सहायतया षड्वाक्यानि रचयतु– 3

मञ्जूषा– क्षालयन्ति, मलिनं, विषाक्तानि, प्रदूषिता, जलम्, अवकरम्।

www.rbse.online

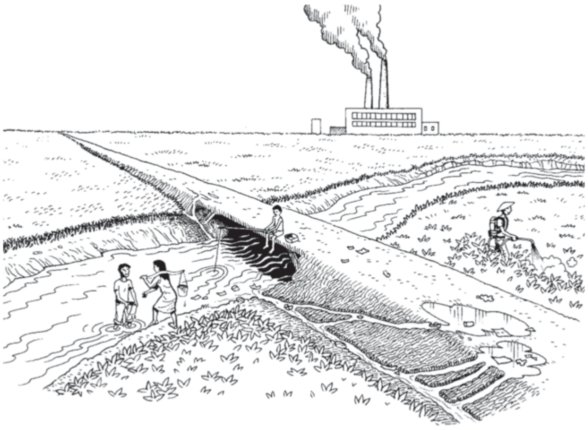

अथवा

27. अधोलिखितम् अनुच्छेदं मञ्जूषायाः सहायतया पूरयित्वा लिखतु– 3

मञ्जूषा– गंगा, पर्वतानां, प्रहरी, मुनयः, औषधयः, उच्चतमः

हिमालयः .... राजा अस्ति। हिमालयात् .... प्रभवति। अस्य शिखराणि हिमाच्छादितानि सन्ति। हिमालये .... तपं कुर्वन्ति। हिमालयः भारतस्य .... अस्ति। पर्वतेषु हिमालयः .... अस्ति। हिमालये .... अपि प्राप्यन्ते।

28. अधोलिखितवाक्यानि क्रमरहितानि सन्ति। यथाक्रमं संयोजनं कृत्वा लिखतु। 3

1. आसीद् कश्मिंश्चिद् अधिष्ठाने जीर्णधनो नाम वणिक्पुत्रः।
2. सा च विभव क्षयाद्देशान्तरं गन्तुमिच्छति।
3. तस्य च गृहे लोहघटिता पूर्व पुरुषोपार्जिता तुलासीत्।
4. तां च कस्यचिद् श्रेष्ठिनो गृहे निक्षेपभूत्वां कृत्वा देशान्तरं प्रस्थितः।
5. ततः सुचिरं कालं देशान्तरं यथेच्छया भ्रान्त्वा पुनः स्वपुरमागत्य तं श्रेष्ठिनमुवाच– "भो श्रेष्ठिन्! दीयतां मे सा निक्षेप तुला।"
6. स आह– "भोः! नास्ति सा, त्वदीया तुला मूषकैर्भक्षिता" इति।

****

सत्र 2020-21 से नये पाठ्यक्रमानुसार सभी कक्षाओं के सभी विषयों की टेक्स्ट बुक एवं सभी प्रकार की सहायक अध्ययन सामग्री विद्यार्थियों को मोबाइल पर व्हाट्सएप द्वारा एवं वेबसाइट www.rbse.online पर उपलब्ध करवायी जाएगी। इसके लिये विद्यार्थियों से किसी भी प्रकार का कोई शुल्क नहीं लिया जाएगा। इसके लिये विद्यार्थियों को किसी भी प्रकार का कोई OTP Verification या Email द्वारा Verification नहीं देना होगा। हमारा व्हाट्सएप नम्बर जानने या अन्य किसी भी प्रकार की जानकारी के लिये वेबसाइट www.rbse.online पर विजिट करें।